

Документи для дослідження генеалогії князівських родів.

Рец. на кн.: *Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст.* / Підготовка до друку й авторський текст А. Блануци, Д. Ващука. — К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2007. — 176 с.

Історико-археографічне видання київських литуаністів Андрія Блануци та Дмитра Ващука, що було видрукуване наприкінці 2007 р. університетським видавництвом «Пульсари», присвячене князям Масальським, одному з найзначніших родів Великого князівства Литовського (далі — ВКЛ). Незважаючи на те, що книга побачила світ відносно недавно, вона вже викликала значний інтерес фахівців, про що свідчить, наприклад, одна з рецензій, опублікованих в «Українському історичному журналі»¹.

У передмові автори обґрунтовують своє рішення вперше ввести до наукового обігу саме вісім документів з Литовського державного історичного архіву (м. Вільнюс), які призначені для широкого загалу науковців, зокрема тих, хто цікавиться проблемами формування еліт, генеалогією та історією князівських родів ВКЛ. Вибірка документів здійснена за територіально-хронологічним принципом. Фонд «Князі Масальські» нараховує понад 200 справ, що датуються XVI–XVIII ст., але автори обмежилися публікацією документів XVI ст., які безпосередньо стосуються волинської гілки князівського роду Масальських.

Структурно книга складається з двох розділів: у першому, який є основним у цій публікації, наведено документи — лінгвістичний варіант тексту, що передає максимально достовірно особливості оригіналу кириличного письма, адаптований текст, з розділенням на окремі слова та з сучасною пунктуацією, а також фотокопії документів, які супроводжуються описами рукописів та формулярів, а також історичними коментарями. Так, зокрема, читач з історичних коментарів може отримати вичерпну інформацію про правові реалії та суспільні явища, поширені у ВКЛ XVI ст. — заруку, право близькості та опіки, обрання суддів для залагодження судових суперечок, серебщину, наїзд, покарання злодіїв, звільнення від сплати податків тощо. Праця, яку здійснили автори видання, на наше переконання, буде у пригоді не тільки для тих, хто вивчає історію України та Центрально-Східної Європи, але й безпосередньо фахівців у галузі генеалогії та просопографії. Документи містять різнопланову інформацію про діючих осіб, задіяних у конфліктних ситуаціях, їхні особисті риси, особливості характеру тощо.

Стисло викладемо основний зміст документів, що ввійшли до книги. Це потрібно зробити, щоб читач мав змогу скласти уявлення про особливості оприлюднених матеріалів, оскільки наклад видання не дуже великий.

Так, перший документ (№ 1) відображає майнову суперечку лісної підляшської Марини Патієвої Тишкевич та її зятя князя Івана Федоровича Масальського з господарським дворянином Іваном Львовичем через нерухомість на Волині, розташовану на землі Вортолській (15 серпня 1539 р.).

Інші документи князівської родини Масальських дають чітке уявлення про один із аспектів шляхетських наїздів, причини яких крилися на побутовому (матеріальному) рівні. У документі № 2 іде мова про те, що один із представників роду Масальських — князь Іван Федорович — отримав у володіння маєтності дружини: м. Шумськ з навколишніми селами, що в Кременецькому повіті на Волині, які кілька років тримав в опіці господарський дворянин Іван Богушевич після смерті тестя князя Масальського Богдана Львовича. Коли ж у 1539 р. закінчився термін опіки і відбулася передача маєтностей з рук Івана Богушевича князю Івану Масальському, то перед князем постала невтішна картина: маєток і ставки спустошені, піддані розігнані, занедбаний і сам замок.

У документі № 3 (виклик до суду Івана Богушевича великим князем литовським Сигізмундом I Старим) зазначено, що за період тримання в опіці Шумського маєтку по смерті Івана Львовича господарський дворянин своїми діями призвів до повного розорення володінь князя Масальського. Великий князь литовський 10 травня 1540 р. надав лист потерпілому, в якому призначав рок (терміну розгляду судової справи) Івану Богушевичу.

У документі № 4 зазначається, що князь Іван Масальський разом зі своєю дружиною Богданою 20 жовтня 1545 р. звернувся до великого князя литовського з листом, в якому оповідав про те, що на них скаржилися господарський дворянин Война і довгялиський державця Іван Богушевич Боговитинович, що, нібито, Масальські під час передачі з опіки Шумського маєтку прибрали до своїх рук і деякі володіння Боговитиновичів, а також здійснили наїзд зі свого маєтку Бримова. Великий князь Сигізмунд I Старий призначив рок (за дванадцять тижнів) і судів у цій справі, яких обрали собі обидві сторони. Ними стали господарські дворяни Семен Миткевич Бабинський і Михайло Ігнатович Дчус (Джус), до компетенції яких входило розв'язати всі межові суперечки.

У документі № 5 викладено судовий вирок великого князя литовського Сигізмунда II Августа князю І. Масальському в справі з господарським дворянином Криштофом Масло (8 серпня 1557 р.), який заволодів людьми і маєтками Оношковським та Бриковським, що належали князю, через несплату ним сребщини за 1555 р. з цих маєтків. І. Масальський, перебу-

ваючи на одному із з'їздів, повідомив короля про відсутність боргів перед державою по сплаті вказаного податку, що підтверджувалося квитом жмудського біскупа князя Яна з Доманова. Зважаючи на це, Сигізмунд II Август вирішив справу на користь І. Масальського і наказав повернути йому забрані маєтки та людей.

Документ № 6 інформує про черговий факт наїзду на володіння князів Масальських, організований та здійснений іншим шляхтичем. У документі (припоминальний лист Сигізмунда II Августа до Григорія Сенюти) вказувалося, що невідомо з яких причин шляхтич наказував своїм підданам здійснювати набіги на приватні оношківські маєтності з прилеглими селами князя І. Масальського. Князь Іван Федорович звернувся до Сигізмунда II Августа із скаргою на Григорія Сенюту, в якій просив, щоб він вчинив справедливість і не допустив до заповідання іншої шкоди. У наказі великого князя була записана вимога до Г. Сенюти залишити землі князя І. Масальського у спокої.

Документ № 7 від 1752 р. повідомляє про результат розслідування вказаного Кременецького повіту Степана Дедеркала щодо порушеної кримінальної справи між князями Федором Івановичем Масальським та Костянтином Вишневецьким. Возний сповіщав буркграбія і підстаросту кременецького Станіслава Каменецького, що піддані князя К. Вишневецького з села Бісовки Гнат Вінник та Стецько Гірка обвинувачувались у крадіжці п'ятнадцяти вуликів з бджолами, які належали зінківському боярину князя Масальського Стецьку Нелепковичу.

Економічний аспект діяльності Ф. Масальського, зокрема сплату сребщини, частково висвітлює документ № 8 (24 серпня 1581 р.). Він, як і попередній, є виписом із кременецьких гродських книг. Зі змісту дізнаємось про судову справу між господарським поборцею Волинського воєводства Михайлом Линевським та князем Федором Івановичем Масальським, яку розглядали кременецькі урядники — підстароста Григорій Лосятинський та суддя Олекшій Білецький.

Для вирішення справи судді звернулись до тексту королівського універсалу, в якому вказувалось: особи, які звільнені від сплати господарського податку внаслідок спустошливого татарського розорення, на п'ятий рік платили нарівні з усіма. Відтак, урядники наказали записати розгляд справи до кременецьких гродських книг, а князю Ф. Масальському, який виграв судовий процес, дали відповідний випис.

У другому розділі А. Блануца і Д. Ващук на основі здебільше новонайдених, а також раніше опублікованих документів репрезентують своє дослідження історії князівського роду від його виникнення до кінця XVI ст. Автори досліджують князівський рід за його трьома відгалуженнями, які

започаткував князь Юрій Масальський у першій половині XV ст. Як додаток до документів, що публікуються, автори також подали окремо реєстр справ з Литовської метрики, в яких фігурують представники княжого роду, а також відомості про персональний склад роду Масальських у XVI ст., що особливо є цінним для подальших генеалогічних досліджень.

Для зручності користування й пошуку відповідної інформації видання оснащено словником давніх слів та виразів, іменним й географічним покажчиком, бібліографією й анотаціями російською, польською, литовською, німецькою мовами. Саме такий науково-довідковий апарат сприяє підвищенню наукового потенціалу книги, якою можуть користуватися не тільки фахівці з проблеми, але й всі, хто вивчає особливості перебігу історичного процесу за матеріалами XVI ст.

Перерахувавши всі переваги й достоїнства даної книги, слід вказати, що вона не позбавлена й певних огріхів. Зокрема, фотокопії документів, розміщених у книзі, зроблені невдало, що значно ускладнює прочитання текстів. Однак лінгвістичний варіант публікації цих матеріалів, максимально наближений до оригіналу, цілком компенсує вказаний недолік. Автори, на жаль, чомусь не використали матеріали опису військ ВКЛ 1528, 1565, 1567 рр., в яких фігурують й представники роду Масальських. А це надало б інформацію про мілітарну потужність роду й, одночасно, обсяги його землеволодінь.

Варто зауважити, що публікатори при складанні реєстру документів Литовської метрики не у повному обсязі використали документи, що виходили у серії видань «Архивы ЮЗР», «Акты ЮЗР» тощо. Проте, зважаючи на задекларовану авторами концепцію видання серії книг з історії князівських родів, сподіваємося, що нова інформація і віднайдені генеалогічні джерела суттєво доповнять як біографічні дані, так і місце й роль тих чи інших (в тому числі князів Масальських) родів у суспільно-політичних процесах Великого князівства Литовського.

Насамкінець потрібно щиро привітати авторів з вдалою роботою й побажати подальших успіхів на ниві джерелознавчих й археографічних студій з історії України доби Великого князівства Литовського. Що стосується генеалогічних досліджень князівського роду Масальських, то, як свідчать представлені документи, на вчених чекають нові відкриття та суттєві доповнення вже відомих даних.

¹ *Безпалько В.В.* Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст. / Підготовка до друку й авторський текст Андрія Блануци, Дмитра Ващука. — К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2007. — 176 с. // Український історичний журнал. — 2008. — № 6. — С. 217–219.